

Onur DÜNDAR

**ONTOLOJİ VE EPİSTEMOLOJİNİN
IŞIĞINDA İKTİSADİ NİTEL
ARAŞTIRMA SÜREÇLERİ**

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025**

Aralık 2025

ISBN: 978-625-5697-93-6

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850) 441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye’deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.’ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Yöntem bilimine yönelik eleştiriler, pozitivistizmin salık verdiği otomatik denge mekanizmalarına ve bu doğrultuda gelişen aşırı nicelleştirme pratiklerine karşı bir refleks olarak ortaya çıkmıştır. Yöntemi çoğu zaman dar bir teknik işlemler setine indirgeyen bu yaklaşım, iktisat biliminde de çoğu kez araştırmayı istatistiksel ölçeklere ve mekanik doğrulama süreçlerine sabitlemiştir. Öte yandan söz konusu eleştirilerin yalnızca nicel araştırma yöntemlerini kullananlarla sınırlı kalmayıp nitel araştırmacıları da kapsayacak şekilde geniş olması ise; bu kez yeni tartışma konuları yaratmaktadır. Sosyal bilimlerin çoğunda olduğu gibi iktisatta da nitel araştırma yöntemlerinin pozitivistizmin etkisi altında kaldığı yönünde pek çok eleştiri bulunmaktadır. Ana akım yayın mecralarından kabul görebilmek için bu yöntemleri kullanan araştırmacıların basit istatistiki bakış açılarına kapı açarak pozitivist ana akım iktisadın <<<homo-ekonomicus>>>una yardım ettikleri düşünülür. Bu eleştiriler “yönteme boğulmaya gerçekten gerek var mı?” şeklindeki klişeleşmiş ortodoksi–heterodoksi tartışmalarını hep canlı tutmuştur.

Ne var ki nitel araştırma yöntemlerini tabiri caizse <<<-izm>>> sel farklılıklarla tartışmanın önemli handikapları bulunmaktadır. Eğer yöntem, yalnızca mekanik nicelleştirme tekniklerinden ibaret gibi algılanacaksa; “sosyal bilimlerin birçok kurucu figürünün de hiçbir araştırma deseni kullanmadıkları” gibi absürd sayılabilecek çıkarsamalarda mümkün olabilecektir. Bu soruların ortaya çıkabilmesi, aslında bu düşüncülerin araştırma süreçlerini günümüz akademik makalelerindeki gibi açık bir biçimde sunmamalarından kaynaklanmaktadır. Belki de bugün alışık olduğumuzun aksine, eserlerinde kullandıkları yöntemleri ayrıntılı biçim-

de tarif etmemeleri, bazı araştırmacıların onları “yöntemden uzak” sanmasına yol açmaktadır. Oysa bu kurucu düşünürler, mesajının doğallığını bozmak istemeyen bir yönetmenin sahnesini kasıcı diyaloglardan arındırma tercihinə benzer şekilde, yöntemsel tercihlerini metinlerinin doğal ritmi içerisinde eritmiş olabilirler. Her ne kadar bu metinlerde “kavramsal çerçeve”, “araştırma deseni”, “analiz” gibi başlıklara rastlanmasa da Durkheim’ın *Suicide*’ında Protestanların Katoliklere kıyasla daha yüksek intihar eğilimi gösterdiklerine dair anlatısı, hem bir vaka durum deseni hem bir fenomen incelemesi hem de karşılaştırmalı tarihsel bir araştırma deseni olarak değerlendirilebilir. Aslında araştırmacının müktesebatı arttıkça, araştırma desenlerinin birbirine geçerek özgün bir ressamın tablosundaki renk uyumu gibi bütünleştiği söylenebilir. Keynes tam istihdam dengesinin var olup olmadığını sorgularken pozitivist korelasyonlara başvurmuş; ancak animal spirit kavramıyla anlatısına antropolojik bir boyut eklemiş ve böylece farklı desenleri harmanlamıştır. Benzer biçimde Veblen, iktisadi malları açıklarken açıkça sosyolojik desenleri kullanmıştır. Hatta kurucu babalar olarak anılmaları farklı araştırma desenlerinin homojen bir terkiibini yapabilmelerindeki ustalıklarına bile bağlanabilir. Bir ressamın tablosunda fırça darbelerini tek tek seçemeyişimiz gibi, onların metinlerinde de yöntemsel dokular görkemli bir vitrine değil, metnin bütünlüğüne sinmiş ince bir işçiliğe dayanır. Nihayetinde bu homojenlik, söz konusu düşünürlerin kendilerine özgü araştırma desenleri oluşturduklarının da bir göstergesidir. Bu konular elbette başka çalışmaların odağını oluşturabilecek genişliktedir. Ancak kapsamlı okumalar sonucunda araştırma desenlerinin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu çalışmanın esas odak noktasını oluşturan iktisat bilimindeki nitel araştırma yöntemleri, araştırmacılar için kısıtlayıcı bir çerçeve değil; bilakis düşünsel derinliği artıran yaratıcı bir pencere açma potansiyeli taşımaktadır. Çalışmalarında pozitivistizmin etkisi ağır basmasına rağmen soyut düşünme kabiliyetine her zaman çok güvendiğim ve yazdıklarımı hep ona okuyup görüşlerini dikkatle dinlediğim sevgili eşime teşekkür borçluyum. Ayrıca yazdıklarımı hep özenle okuyup güzel sohbetini esirgemeyen ablama da çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	IX
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

NİTEL BİR ARAŞTIRMA SÜRECİNİN İLK DURAĞI: KAVRAMSAL ÇERÇEVENİN OLUŞTURULMASI

1. Nitel Araştırmalarda Kavramsal /Teorik Çerçevenin Oluşturulması....	7
1.2. Araştırma sorusu ve Sorunsalı ve Hipotez Kavramları	8
1.3. Kavramsal Çerçevede Ontolojik ve Epistemolojik Farkındalıkların Rolü	10
1.4. Literatür Taraması.....	13

BÖLÜM 2

NİTEL METODOLOJİLERİN ARAŞTIRMA SÜRECİNE EKLEMLENME AŞAMASI

2. Kavramsal Çerçevenin Doğrulanması/ Yanlışlanması: Metodoloji Aşaması	21
2.1. Nitel Araştırma Türleri	23
2.1.1. Keşfedici (Exploration) Nitel Araştırmalar	23
2.1.2. Betimleyici (Descriptive) Nitel Araştırmalar	25
2.2. Nitel Araştırma Desenleri	27
2.2.1. Fenomenoloji	27
2.2.1.1. Fenomenoloji Türleri	28
2.2.2. Vaka-Durum Deseni (Case Study)	30
2.2.3. Karşılaştırmalı Tarihsel Araştırma Deseni	32
2.2.4. Kuram Oluşturma (Grounded Theory) Deseni	35
2.2.5. Etnografi Deseni	35
2.2.6. Anlatı Araştırması Deseni	35
2.2.7. Eylem Araştırması Deseni	36
2.2.8. Deney	36
2.2.9. Feminist Araştırma Deseni	36
2.2.10. Eleştirel Araştırma Deseni	37
2.2.11. Bibliyometrik Araştırma Deseni	37
2.3. Araştırma Desenlerinin İktisadi Ontoloji ve Epistemoloji Açısından Analizi	37
2.3.1. Fenomenolojik Ontoloji ve Ana akım İktisadın Çatışması ..	38
2.3.2. Diğer Desenlerin Ana Akıma Eleştirisi ve Sınırlamaları	38

BÖLÜM 3

NİTEL ARAŞTIRMANIN SON HALKASI: ANALİZ YÖNTEMLERİ

3. Metot	45
3.1. Veri Toplama Yöntemleri	46
3.1.1. Derinlemesine Mülakatlar	47
3.1.1.1. Yarı Yapılandırılmış Mülakatlar	47
3.1.1.2. Mülakat Rehberinin Geliştirilmesi	48
3.1.2. Katılımcı Gözlem	48
3.1.2.1. Gözlem ve Örtük Bilginin Keşfi	49
3.1.2.2. Etnografik Alan Notları ve Refleksivite	50
3.1.3. Belge ve Metin Analizi	50
3.1.3.1. Belge Türleri ve Rollerini	51
3.1.3.2. Üçgenleme ve Belge Analizi	52
3.2. Nitel Yöntemlerin Etkileşimli Kullanımı ve Saha Etiği	52
3.3. Nitel Veri Analiz Teknikleri	53
3.3.1. Nitel Analizin Doğası	54
3.3.1.1. Süreç Analizi (Process Tracing)	57
3.3.2. Temel Metin Analizleri	63
3.3.2.1. İçerik Analizi (Content Analysis)	64
3.3.2.2. Söylem Analizi (Discourse Analysis)	66
3.3.2.3. Tematik Analiz (Thematic Analysis)	67
3.3.2.3.1. Tematik Analizin Rolü ve Esasları	68
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	77

Qualitative Research Processes in the Light of Ontology and Epistemology

ÖZET

Bu çalışma, sosyal bağlamı merkeze alan iktisadi araştırmalarda takip edilebilecek nitel araştırma süreçlerini ontolojik ve epistemolojik bir çerçevede ele almaktadır. Çalışmada araştırma sorunsalı, kavramsal çerçeve, metodoloji ve metot arasındaki ayrımlar sistematik biçimde değerlendirilmiş; fenomenoloji, etnografi, vaka analizi ve karşılaştırmalı tarihsel analiz gibi nitel desenlerin iktisadi incelemelerde nasıl uygulanabileceği açıklanmıştır. Bunun yanında gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi veri toplama teknikleri ile içerik analizi, söylem analizi ve süreç analizi gibi veri analiz yöntemleri örneklerle ele alınmıştır. Nitel araştırma süreçlerinin ontolojik ve epistemolojik temelleri ortaya konularak, ekonomik eylemin toplumsal bağlam içinde incelenmesine yönelik bütüncül bir yöntemsel yaklaşım geliştirilmiştir. Bu çalışma, sosyal bağlamı merkeze alan iktisadi araştırmalarda nitel yöntemlerin kullanımına yönelik yöntemsel bir kılavuz sunmayı ve bu doğrultuda alana katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Teori, İktisat Sosyolojisi, Nitel Araştırma Süreçleri, Ontoloji, Epistemoloji

ABSTRACT

This study examines the qualitative research processes that can be followed in economics-oriented studies grounded in social context, using an ontological and epistemological framework. It systematically discusses the distinctions among the research problem, conceptual framework, methodology, and method, and explains how qualitative designs—such as phenomenology, ethnography, case studies, and comparative-historical

analysis—may be applied in economic inquiry. Additionally, data collection techniques including observation, interviews, and document analysis, as well as analytical approaches such as content analysis, discourse analysis, and process tracing, are presented with illustrative examples. By outlining the ontological and epistemological foundations of qualitative inquiry, the study develops a holistic methodological approach for examining economic action within its broader social context. Ultimately, this work aims to serve as a methodological guide for researchers employing qualitative approaches in socially grounded economic studies and seeks to contribute to the development of richer and more context-sensitive economic analyses.

Keywords: Social Theory, Economic Sociology, Qualitative Research Processes, Ontology, Epistemology